

The background of the cover is a photograph of a tall, grey metal fence with pointed tops. In the background, a two-story building with a gabled roof and windows is visible. The sky is a pale, overcast blue. A large yellow shape, resembling a torn piece of paper, is overlaid on the left side of the image, containing the title and authors' names. At the bottom, there is a yellow horizontal bar containing a logo and the publisher's name.

NA CESTI – BREZDOMCI O SEBI IN DRUGI O NJIH

Špela Razpotnik in Bojan Dekleva

socialno
pedagoške teme

socialno
pedagoške teme

NA CESTI – BREZDOMCI O SEBI IN DRUGI O NJIH

Avtorja: Špela Razpotnik in Bojan Dekleva

Recenzentki: Prof. dr. Darja Zaviršek in prof. dr. Antonija Žižak

Lektorica: Katarina Mihelič

Izdajatelj: Pedagoška fakulteta, Univerza v Ljubljani

Za izdajatelja: Dr. Cveta Razdevšek Pučko, dekanja

Oblikovanje in prelom: studiobotas

Tisk: Tiskarna Vovk, Domžale

Pripravo in izdajo knjige je finančno podprla Agencija za raziskovalno dejavnost RS.

©2007 Avtorja

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

316.344.7-058.51
364.682.42

RAZPOTNIK, Špela, 1976-
Ne cesti : brezdomci o sebi in drugi o njih / avtorja Špela
Razpotnik in Bojan Dekleva. - Ljubljana : Pedagoška fakulteta, 2007

ISBN 978-961-253-004-4
1. Dekleva, Bojan
236500224

Univerza v Ljubljani
Pedagoška fakulteta

NA CESTI – BREZDOMCI O SEBI IN DRUGI O NJIH

Avtorja:
Špela Razpotnik in Bojan Dekleva

Ljubljana, december 2007

KAZALO

PREGOVOR	7
1 PODOBE BREZDOMSTVA	10
1.1 Mediji predstavljajo in ustvarjajo stvarnost	10
1.2 'Odkritje' brezdomstva (v ZDA)	13
1.3 Izhodišča razumevanja brezdomstva	16
1.4 Medijski diskurzi o brezdomstvu in recepcija medijskih podob brezdomstva	24
2 ŽIVLJENJSKE ZGODBE — SAMOPREDSTAVITEV BREZDOMCEV	30
2.1 Namen in metoda	30
2.2 <i>Bla sm pankerica prej, upornica. Bla sm drgačna, hotla sm en svoj jaz izražat na en drug način</i>	38
2.3 <i>Rada bi se vrnila v svoje stanovanje</i>	51
2.4 <i>Da me otrokovi sošolci vidijo, kako jem na Poljancu ali pa žicam na ulici, kaj bodo rekli?</i>	53
2.5 <i>To ni začaran krog, to je spirala, v vsakem krogu sem bližje koncu, v vsakem krogu se česa novega naučim</i>	57
2.6 <i>V tem času sem preživel več slabega kot dobrega a mi ni žal, saj sem mož, ki se ne boji kakršnegakoli življenja ter ki kolikor toliko pomaga ostalim, pa četudi samo z besedami in predlogi</i>	71
2.7 <i>Raje takole skromno živim, saj dveh oblek hkrati tako ali tako ne morem nositi, a ne?</i>	77
2.8 <i>Samozavest je padala vedno bolj, vendar je bil ob meni že dokaj stalno alkohol, da sem se lahko zatekal v sanjarjenja in neizpolnjene obljube</i>	86
2.9 <i>Mi smo mi, klošarji, združeno podjetje</i>	93
2.10 <i>Naj tam dol zaprejo tiste svoje mesnice, razumeš, pa naj ne zastrupljajo nas tle v Ljubljani</i>	98
2.11 <i>Hudobna sestra, zakleta soba, hudiči se vozijo v začaranem krogu</i>	105
2.12 Ugotovitve	113

3	MEDIJSKE PREDSTAVITVE BREZDOMSTVA	122
3.1	Uvod	122
3.2.	Vzorčenje prispevkov	123
3.3	Postopek obdelave prispevkov	127
3.4	Statistična analiza prispevkov	134
3.5	Vsebinska analiza prispevkov	143
3.6	Zaključki	148
4	DOJEMANJE BREZDOMSTVA S STRANI JAVNOSTI	150
4.1	Namen analize in okoliščine zbiranja podatkov	150
4.2	Izvedba fokusne skupine, zbiranje podatkov in njihova analiza	153
4.3	Ugotovitve	154
4.4	Razmislek o dojetanju brezdomstva v javnosti	166
4.5	Zaključki	170
5	DISKURZI CESTNIH ČASOPISOV	172
5.1	Nastanek, razvoj in pomen cestnih časopisov	172
5.2	Namen študije – analiza vloge in umestitve glasov brezdomcev v cestnih časopisih	179
5.3	Rezultati – množica diskurzov	182
5.4	Zaključek – cestni časopisi kot nosilci glasov brezdomcev?	192
	LITERATURA	194
	IMENSKO KAZALO	198
	STVARNO KAZALO	199
	SEZNAM ILUSTRACIJ	200

PREDGOVOR

Brezdomstvo je eden od tistih kompleksnih družbenih pojavov, s katerim se lahko poglobljeno ukvarjamo več let, pa še vedno težko brez nelagodja odgovarjamo na vprašanja o njegovih vzrokih, pojavnih oblikah in možnostih ukrepanja. S tem ko ga spoznavamo, namreč nanj tudi vplivamo in ne moremo ga spoznavati drugače kot z osebno udeleženo, ki potegne za seboj nujnost stalne refleksije in torej tudi stalno spreminjanje lastnih perspektiv. Že to, da govorimo o možnostih ukrepanja na področju brezdomstva, nam daje vedeti, da gre za pojav, ki v družbi velja za nezaželenega in ga torej kot družba želimo reševati, rešiti ali pač zgolj umakniti s polja vidnega.

Če ostajamo na površju pojava, pri tem, kar je na prvi pogled vidno in morda najbolj v oči vpijoče, ter se ukvarjamo zgolj s posamezniki, ki so na cesti, ne bomo našli kaj dosti rešitev za ta problem. Obstaja namreč kompleksen preplet dejavnikov, ki ogroža dele prebivalstva s spreminjanjem razmer na področju dostopnih stanovanj, zaposlitev, zdravstvene oskrbe, izobraževanja, institucionalne oskrbe in socialnega skrbstva, npr. socialnih podpor in še mnogo česa, preplet dejavnikov, ki bo ob zaostrovanju razmer na posameznem področju te ljudi 'naplaval' na cesto.

Ko so tisti najbolj ogroženi enkrat *na cesti*, ko postanejo del vidnega brezdomstva, so razprave o njihovi lastni krivdi ali odgovornosti za lasten položaj zgolj meta-nje peska v oči. Nesmiselno je namreč govoriti o osebni odločitvi za brezdomsko življenje pri nekom, ki nikoli v življenju ni imel možnosti (finančnih, socialnih, emocionalnih, simbolnih), da bi si ustvaril dom ter z njim gotovost in varno izhodišče, ki je potrebno za nadaljnje življenjske korake. Zastonj je spraševati po svobodni izbiri za brezdomstvo nekoga, ki sveta drugih možnosti (izobraževalnih, zaposlitvenih, socialnih, kulturnih) v svojem življenju ne le da ni izbral, pač pa ga tudi ni nikoli poznal, vanj nikoli ni vstopil. Medijski diskurzi, javno mnenje, včasih pa celo diskurzi delavcev na področju brezdomstva (ki delijo svoje potencialne uporabnike na bolj in manj zaslužne), vsi ti pa podkrepjeni z navideznim zdravim razumom, so še vedno polni sporočil in govora o morebitni osebni odgovornosti brezdomca za njegov položaj. Tovrstnim diskurzom kar ni videti

konca. Čas je, da se resno vprašamo, čemu to vprašanje pravzaprav služi in kakšno javno mnenje, z njim pa polje možnega delovanja v smeri reševanja položajev obrobnih in odrinjenih ljudi, pomaga ustvarjati.

Diskurzi osebne krivde in individualne odgovornosti so v zahodnem svetu, z ustreznim časovnim zamikom tudi pri nas, postali popularni z razrastom neoliberalističnih imperativov in z njimi s slabljenjem socialne države ter razkrojem skupnostnih vezi. Zanimivo pa je, da so omenjeni diskurzi vse močnejši, več ko je v družbi ogrožajočih dejavnikov, ki vodijo ljudi k brezdomstvu.

Diskurzi pripisovanja individualne odgovornosti v primeru reševanja problematike brezdomstva niso konstruktivni. Njihov učinek je (pa naj se akterji tega zavedajo ali ne), javnosti posredovati sporočilo, da si posameznik zaradi domnevne lastne krivde za svoj položaj ne zasluži podpore, pomoči, prizadevanja skupnosti, odgovornosti države. Ti diskurzi javnosti sporočajo, da ni treba, da skupnost, državne institucije in različne politike ljudem ponudijo možnosti, da bi poskrbeli zase, saj gre tako ali tako za 'odpisane' ljudi, ki so svojo priložnost že zamudili. Podobno sliko o sebi (kot krivih za svoj položaj, odgovornih za svojo bedo, a nemočnih) prepogosto prevzemajo tudi subjekti sami. Pogosto gre za ljudi, katerih možnosti in kompetence, artikulirati lastne zahteve in uveljavljati svoje pravice, so že tako ali tako izjemno slabe zaradi dolgotrajne odrinjenosti in družbene izoliranosti. Po drugi strani stroka ugotavlja, da je pripisovanje lastne odgovornosti za svoj položaj strategija, ki se je poslužuje mnogo ljudi, ki so se znašli v težkih življenjskih položajih, saj tako pred svetom in pred samimi seboj poskušajo ohraniti še tisto malo osebnega dostojanstva, ki jim je morebiti ostalo in se – ob razočaranju nad državo, institucijami, organizacijami ali le posamezniki – poskušati opreti vsaj (še) nase.

Načini predstavljanja brezdomstva se seveda med seboj razlikujejo glede na to, kdo govori, v kakšnem kontekstu to govori, koga naslavlja in tako naprej. Ko te predstavitve podajamo, beremo ali kako drugače sodelujemo v njihovih reprodukcijah, moramo biti zato zelo rahločutni. Za bolj verodostojno poročanje o brezdomstvu je rahločutnost nujen predpogoj, nujna pa je tudi ozaveščenost, informiranost in opremljenost z znanji in aktualnimi ugotovitvami stroke s tega področja. Reproduciranje zdravorazumskih resnic in konceptov lahko celotnim skupnostim povzroča nemalo škode, premiki v uporabi diskurzov pa se dogajajo počasi in le s težavo.

Ne nazadnje, iz pripisovanja individualne odgovornosti in krivde za brezdomstvo brezdomcem samim sledi neukrepanje ali represivno ukrepanje, ki probleme teh ljudi dolgoročno pogloblja, odnose med brezdomci in 'domci' pa zostruje in postavlja na dva vse bolj nepovratno različna pola. Sprejetje realnosti, da je brezdomstvo kompleksen družben pojav, s svojimi kompleksnimi vzroki na različnih področjih polja družbenega, ki ga soustvarjamo in smo prav vsi pri njem udeleženi, pa kliče k aktivaciji skupnosti in prevzetju soodgovor-

nosti ter k aktivni politiki reševanja stisk najbolj ogroženih. Na dolgi rok druga ponujena možnost predstavlja mnogo manjše človeške stroške, pa ne le človeške, tudi finančne.

Poglavja knjige imajo namen predstaviti različne glasove, subjekte in diskurze predstavljanja brezdomstva. Prvo poglavje prinaša osnovna spoznanja o brezdomstvu, iz katerih avtorja v knjigi izhajava. Drugo, najobsežnejše poglavje opisuje življenjske zgodbe desetih ljudi, zapisanih kot deset študij primera. Pomemben del teh študij zajemajo samoprezentacije. Poglavje se izteče v razmislek, kaj lahko te življenjske zgodbe pomenijo za socialnopolitično ukrepanje in neposredno strokovno delo z ljudmi. Tretje poglavje analizira sporočila medijev o brezdomstvu. Sledeč nekaterim postavkam kritične analize diskurza analizirava časopisne prispevke, ki so se na osrednji način v obdobju enega leta posvečali brezdomstvu. Četrto poglavje analizira skupinski pogovor občanov na temo brezdomstva. Gre le za kratek pogovor majhne skupine ljudi, vendar v njem najdemo mnogo značilnih elementov razumevanja brezdomstva kot 'tujega' in individualnega pojava. Zadnje poglavje razpravlja o diskurzih cestnih časopisov in primerja prvi slovenski cestni časopis Kralji ulice s štirimi tujimi časopisi. V tej analizi nas konec koncev zanima vprašanje, v kolikšni meri je diskurz Kraljev ulice različen od diskurzov drugih časopisov. Med besedilom vseh poglavij so za ilustracijo medijskega poročanja o brezdomstvu posejane reprodukcije prispevkov iz slovenskih časopisov iz časa med letoma 1873 in 1935.

Knjiga kot celota želi biti ilustrativen prikaz nekaterih izmed možnih načinov analiziranja diskurzov brezdomstva na slovenskem gradivu.

Avtorja